

Равнотежа војних снага 2004–2005. године

*(The Military Balance: 2004–2005. London,
The International Institute for Strategic Studies, 2004)*

Др *Тодор Мирковић**

Публикација *Равнотежа војних снага 2004–2005*, у издању лондонског међународног института за стратегијске студије, својеврсни је годишњак. Издаје се сваке године у јесен за текућу и наредну годину и садржи најважније податке о оружаним снагама и другим аспектима који чине војну моћ једне земље. У овом издању такви подаци су дати за 169 земаља са свих пет континената.

Преглед оружаних снага

За разлику од ранијих издања, у којима су сви подаци који се односе на војну моћ неке земље били на једном месту, у оквиру њеног назива (одреднице), у овом издању је направљена извесна подела, тако да су у првом делу наведени подаци о јачини, организацији, наоружању и опреми, дислокацији оружаних снага и друго, а у другом – геостратегијски, демографски и економски аспект (број и структура становништва, бруто друштвени производ, војни буџет итд.). У оба дела, земље и подаци који се односе на њих груписани су по регионима (континенти, субконтиненти/региони): Северна Америка, Европа (земље чланице НАТО-а и земље које не припадају тој војној алијанси), Руска Федерација (као евроазијска земља приказана је посебно), Блиски исток и Северна Африка (земље које се ослањају на Средоземно и Арапско море, или гравитирају ка њима, укључујући Ирак, Иран, Египат, Израел, Саудијску Арабију, земље Магреба, и друге), Централна и Јужна Азија, укључујући све земље Заједнице Независних Држава (бивше совјетске републике), изузев Русије, и друге

* Аутор је пуковник у пензији.

европске земље бивше совјетске републике, затим Индија, Пакистан и друге; Источна Азија и Аустралија, укључујући Кину, Јапан и две Кореје; карипско подручје, Латинска Америка и, најзад, Подсахарска Африка.

Такво разврставање земаља по регионима има, свакако, и одређени геостратегијски значај. Сваком регионалном прегледу података о оружаним снагама, као и о демографским и економским аспектима, наиме, претходе објашњења, с нагласком на карактеристична догађања и могућа кретања у будућности. У оквиру тога, дати су прегледи војних вежби које су оружане снаге појединих земаља или група земаља планирале и извеле у периоду 2003–2004. године. Посебно су значајна објашњења и/или процене издавача о војно-политичким и стратeгијским аспектима Сједињених Држава, као светске суперсиле, као и о великим војним силама у настајању – Кини, Русији и Индији. На крају првог дела (преглед оружаних снага по земљама и регионима) дати су табеларни прегледи о нуклеарним борбеним средствима и конвенционалним снагама и средствима у Европи, а затим кратак осврт на коришћење свемира у војне сврхе. Саставни део тог одељка је и преглед о војним сателитима.

Демографски и економски аспекти

У другом делу публикације, који се односи на геополитичке, демографске и економске чиниоце, осим података о становништву, висини бруто друштвеног производа и војних расхода за поједине земље, разврстане по регионима, наведени су и подаци (табеларни прегледи) о међународној трговини наоружањем, с назнаком испоручиоца и добављача, количини и врсти средстава наоружања и војне опреме у међународној размени, рокови испоруке, и друго. Целокупан табеларни преглед војних буџета и оружаних снага свих 169 земаља за 2001, 2002. и 2003. годину дат је на крају другог дела публикације.

На крају другог дела је и преглед „недржавних активности“, у којем су приказане паравојне наоружане терористичке и друге организације у појединим земљама, као и процена њихове јачине (бројност), циљева и начина борбе. Такве организације, како је наведено у том прегледу, налазе се у бројним земљама широм света, нарочито у нестабилним подручјима, као што су делови Азије, Блиског и Средњег истока и Централне Америке. У Југоисточној Европи идентификоване су две такве организације у Грчкој („Революционарно језгро“ и „Революционарна организација 17. новембар“), две организације „албанских побуњеника“ у Македонији (National Liberation Army i Ushtria Clirimatore Kombetare) и три које делују на или са територије СР Југославије (Србије и Црне Горе). Као „невладине“ организације које делују на територији СЦГ или са те територије су наведене:

– Армај Комбетаре Шикитаре (AKSh), основана 1999. године, активна „лабава“ криминално-политичка група која делује на Космету, Албанији и у Македонији и бори се за уједињење свих етничких Албанаца у једну државу;

– Kosovo Liberation Army (KLA)/Ushtria Clirimatore e Kosoves (UCK) основана 1992–93, јачине од 5.000 до 12.000 људи, ради борбе за независност Косова и његово евентуално прикључење Албанији;

– Liberation Army of Presevo, Medvede i Вујановас (UCPMB), основана 2001. године, (око 800 људи) ради борбе за уједињење Албанаца на Космету, југу Србије и у Западној Македонији у једну друштвену заједницу (у прегледу није наведен статус тих организација, као ни видови и степен њихових активности).

Остали подаци

Трећи део публикације чини краћи осврт на међународни тероризам, а дата је и краћа анализа идентификованих терористичких организација, с посебним освртом на „Ал Каиду“ и њене активности, као и процена могућих терористичких акција и операција у појединим земљама и деловима света у наредном периоду. Такође, наглашена је и потенцијална и реална опасност од организованог тероризма која прети Западу и његовим припадницима у арапским земљама, с назнаком средстава и метода за одбрану од те опасности.

У публикацији су на прегледан и систематизован начин приказани стање и војна, војно-политичка и војноекономска кретања. Осим обиља бројчаних показатеља, издавачи су се постарали да дају и извесне квалитативне оцене, посебно када је реч о стратегији и војној политици великих сила.

Наведени подаци о оружаним снагама, њиховој организацији, наоружању, опреми и материјалној подлози, укључујући војне буџете (иако се не може сматрати да су сасвим тачни), имају, без сумње, велику вредност. Поред осталог, лако се могу користити за поређење са истим подацима из ранијих периода, ради утврђивања могућег кретања у наредном периоду. Како су ти подаци у овој *Равнотежи снага* наведени појединачно, по земљама и регионима, и у збирним табеларним прегледима, то се и у процесу анализе проблем може посматрати по сегментима или на општем, тј. глобалном нивоу.

Војна моћ на глобалном нивоу

За сагледавање кретања глобалне војне моћи, неминовно је стицање увида у два битна чиниоца: јачину (бројност) оружаних снага и висину војних расхода, уз неопходно узимање у обзир материјалних и других чинилаца на којима се та моћ заснива. Према подацима које је

лондонски институт за стратедијске студије објавио, на пример, у последњих петнаест година бројно стање оружаних снага у свету константно је смањивано. Са 28.058.000 људи у 1989. години (*The Military Balance 1990–1991*), бројно стање оружаних снага у свету смањено је на 20.358.000 људи у 2003. години, што чини смањење за нешто мање од осам милиона људи или, просечно, за 28 одсто. Постоје два основна разлога за такву тенденцију: измењена војно-политичка ситуација у Европи, и у свету уопште, и развој и војна примена нових технологија.

Крајем осамдесетих и на самом почетку деведесетих година укинут је светски биполарни поредак, обустављена је трка у наоружавању између суперсила и блокова и потписано је неколико међународних уговора о смањењу снага и наоружања, и то првенствено у Европи. На то је надовезано отклањање опасности од општег светског рата, а тиме и смањење потребе јачања оружаних снага, пре свега, великих сила. Смањење оружаних снага остварено је претежно у оквирима великих сила и европских земаља. На пример, оружане снаге Сједињених Америчких Држава смањене су са 2.163.000 у 1989. на 1.427.000 људи у 2003. години; оружане снаге бившег Совјетског Савеза са 5.096.000 смањене су на 1.654.000 припадника оружаних снага Руске Федерације и осталих земаља Заједнице Независних Држава; оружане снаге НР Кине смањене су са 3.200.000 на 2.250.000 припадника у истом временском периоду; оружане снаге европских земаља (земље чланице НАТО-а и ванблоковске земље, укључујући европске земље бившег СССР-а) смањене су са 4.871.000 у 1989. на 2.785.000 припадника у 2003. години. Остале земље нису, или јесу само симболично, смањивале своје оружане снаге, а неке од њих, нарочито азијске земље, чак су их и повећале. Данас само четири земље имају оружане снаге са више од милион људи: Кина – 2.250.000, Сједињене Америчке Државе – 1.427.000, Индија – 1.325.000 и Северна Кореја – 1.082.000 људи. Руска Федерација смањила је своју армију на мање од милион људи – на 960.000 припадника.

Поред геополитичких и геостратедијских чинилаца, на смањење оружаних снага у свету снажно је утицао и развој нових технологија и њихова војна примена. Наиме, средства ратне технике која су развијена на основу нових технологија имају делеко већу маневарску способност, прецизност дејства и снагу испољавања ефекта на циљ. Са много мањом количином тих средстава у ратном сукобу се постиже исти или већи циљ, а за њихово одржавање и коришћење потребно је мање људства, али високостручно и добро обучено, па ће техничко-технолошки чинилац вероватно и у наредном периоду снажно утицати на јачину (бројност) и обликовање оружаних снага. Смањење активног састава, односно стајаћих армија, делом је надомештено мерама које је предузео значајан број земаља на организационом унапређењу и побољшању опреме и обуке јединица организоване

резерве. Тако је, према проценама стручњака наведеног института, бројно стање снага организоване резерве (више од тридесет милиона људи) у 2003. години било знатно веће од бројног стања стајаће војске.

Глобално смањење регуларне војске у протеклих петнаестак година, неоспорно, било је веома значајно. Међутим, још веће промене су настале у области војних расхода. У тим кретањима запажају се два карактеристична периода: од краја осамдесетих до краја деведесетих година 20. века и од краја деведесетих година па даље. У првом периоду дошло је до великог смањења војних расхода у свету – и номиналног, и реалног. Са 964 милијарде долара у 1989. години, војни расходи у свету смањени су на око 760 милијарди десет година касније. Од тог номиналног смањења (за око 25 одсто) још је веће и значајније било реално смањење, које се процењује чак на половину. То велико смањење било је резултат бројних разлога, пре свега геополитичких и геостратегијских промена у Европи. У публикацијама лондонског института за стратегијске студије и у другим изворима западних земаља забележено је да су војни издаци бившег Совјетског Савеза у време „хладног рата“ били једнаки или већи од званичног војног буџета САД (војни издаци СССР-а, у 1988. процењени су на око 320, према 292 милијарде долара војног буџета САД). После хладног рата и распада СССР-а, Руска Федерација је значајно смањила војску и званичне војне издатке свела на шест – седам милијарди долара годишње (те износе су стручњаци лондонског института неко време наводили у својим прегледима). Значајно је био смањен и војни буџет САД (са близу 200 милијарди у 1989. на 265 милијарди у 1998. години), као и војни издаци неких европских земаља. Већина других земаља војне расходе, као и оружане снаге, није смањивала, а неке су их чак и повећавале.

С уласком у нови миленијум дошло је до наглог повећања војних расхода у свету. Прво су то учиниле Сједињене Државе, а следиле су их и неке друге земље. Привредни опоравак Русије и брз економски развој Кине и Индије такође су праћени повећањем њихових војних расхода. Тако су војни расходи у свету већ у 2003. години (997,6 милијарди долара) достигли и превазишли војне расходе у 1989. години (964,6 милијарди долара).

Једна суперсила и неколико великих сила у настајању

Бројни чиниоци детерминишу војну моћ и одбрамбену способност једне земље. У публикацији „Равнотежа војних снага“ садржано је неколико веома важних чинилаца: број становника, економска моћ изражена кроз бруто друштвени производ (БДП) и његов раст, јачина (бројност) и техничка опремљеност оружаних снага и средства

(новчана) намењена за њихово одржавање и јачање. На основу података у публикацији *Равнотежа војних снага 2004–2005* и претходним издањима јасно се може закључити да у садашњим условима постоји само једна светска суперсила – Сједињене Америчке Државе, као и да постоји неколико других земаља које у релативно кратком временском периоду могу да постану велике светске силе. То су, првенствено, Кина, Руска Федерација и Индија, а има извесних предзнака да то могу бити и Европска унија и Јапан.

Сједињене Америчке Државе су, без сумње највећа економска сила света. Њихов бруто друштвени производ је три пута већи од БДП друге економске силе света – Јапана, и скоро четири пута већи од БДП Кине и Русије заједно. По величини државне територије, САД трећа су земља у свету (после Русије и Канаде), али имају оно што друге велике земље немају – изузетно повољан геостратегијски положај: дугачким обалама излазе на два велика океана, чије их огромне водене површине штите од евентуалног угрожавања државне територије.

Оружане снаге САД друга су по броју људи војна сила на свету, ако се занемари добро организована, обучена и опремљена резерва, која је по људству приближна јачини њихове активне или регуларне армије. Војна моћ и офанзивна способност америчких оружаних снага, међутим, готово неупоредиво је већа од војне моћи било које друге армије. Та моћ је садржана у великим количинама нуклеарних борбених средстава, високој техничко-технолошкој опремљености и стратегијском распореду оружаних снага. Наиме, због геостратегијског положаја Сједињеним Државама нису потребне јаке оружане снаге за одбрану властите територије, па су оне великим делом стратегијски распоређене у разним деловима света и/или су оријентисане за дејства изван властите територије – на прекоморским/прекоокеанским ратиштима, у чему је такође садржана моћ и офанзивна способност оружаних снага Сједињених Држава. Дакле, извесно је, што се потврђује и подацима наведеним у издањима лондонског института за стратегијске студије, да су САД у садашњим условима, неприкосновена светска економска и војна сила и да ће то, вероватно бити и у наредних двадесетак година. Међутим, убрзаним темпом развија се неколико других земаља које економски и војно јачају и прете да, појединачно или удружено, већ у другом кварталу 21. века преузму водећу улогу у свету, пре свега у економској сфери. Таква претпоставка се заснива на неким параметрима који чине основу економске и војне моћи.

Народна Република Кина, на пример, прва је земља по броју становника на свету и четврта по величини државне територије. Она има бројчано најјачу армију на свету и улаже велике напоре у њену техничку и другу модернизацију. До пред крај „хладног рата“ Кина је била изразито неразвијена земља, са свега око 250 долара бруто производа по становнику. Међутим, због изузетно брзог привредног развоја (БДП НР Кине повећава се, просечно, по стопи од осам до девет

одсто годишње). Кина веома успешно савладава границу између развијених и неразвијених земаља. Њен БДП по становнику прешао је критичну тачку од 1.000 долара и нагло се повећава. Тај ниво се, међутим, доводи у питање јер неки стручњаци сматрају да је знатно већи. У реномираној публикацији *The World Defence Almanac 1999–2000* – наводи се да је још 1998. године БДП Кине био 4.420 милијарди долара, а друштвени производ по становнику – 3.600 долара. Не тако мали број стручњака процењује да би Кина у наредних од петнаест до двадесет година могла да сустигне, а можда и да престигне САД по висини бруто друштвени производ. (Будући да Кина има око четири пута више становника него САД, то она и са четири пута мањим друштвеним производом по становнику реално постиже економску моћ једнаку економској моћи САД.) Упоредо са економском моћи, повећаваће се војна моћ и политички утицај Кине у свету.

Своје оружане снаге Кина систематски квалитативно јача. Ради њиховог одржавања и техничке модернизације константно повећава свој војни буџет по стопи од 12 до 15 одсто годишње. Тако је званични војни буџет Кине повећан са 5,6 милијарди долара у 1989. на око 16 милијарди у 2003. години. Из званичног војног буџета Кине, међутим, покрива се само део војних трошкова, док се други већи део (истраживање, развој, производња и набавка средстава ратне технике) финансира из других државних извора. С обзиром на те и друге околности, стручњаци лондонског института за стратегијске студије процењују да су војни издаци Кине знатно већи од њеног званичног војног буџета и да су у 2003. години износили око 56 милијарди долара, што је трећи по величини војни издатак у свету.

Кина располаже значајном ракетно-нуклеарном компонентом, укључујући и ракетне системе интерконтиненталног домета, и улаже видне напоре у њихово даље јачање и усавршавање. Са лансирањем земљиног сателита с људском посадом Кина се укључила и у трку за освајање космоса, па је те и друге околности објективно већ сврставају у ред великих војних сила.

После краха Совјетског Савеза ниједна земља на свету није могла да заузме његово прво место војне и друго место политичке и економске силе у свету. Руска Федерација, као његов наследник, задржала је првенство на геополитичкој карти света и статус војне суперсиле у домену војне нуклеарне моћи. Њен економски положај, међутим, драматично је погоршан услед изузетно великог назадовања у развоју током тзв. транзиционог периода (прва половина деведесетих година). У том периоду војна моћ Руске Федерације такође је била сведена на маргину.

Руска Федерација има апсолутни примат у величини државне територије: са 17.075.000 km² заузима површину приближно једнаку површини Кине и Сједињених Држава (18.869.000 km²). Величина државне територије и њена природна богатства дају јој посебан значај у одмеравању равнотеже снага у свету.

У другој половини деведесетих година 20. века Руска Федерација је почела економски да се опоравља, па скоро пуних десет година остварује натпросечан економски раст – повећава БДП стопом од шест до -седам одсто годишње. Њен БДП у 2003. години износио је 1.170 милијарди долара или 7.150 долара по становнику. Економском развоју Руске Федерације умногоме погодују цене примарних производа и енергије на међународном тржишту, па обнавља и интензивира развој индустријске производње, укључујући војну и свемирску индустрију.

Упоредо са економским опоравком Руска Федерација покушава да ревитализује и своје оружане снаге. Спровела је опсежну војну реформу, у оквиру које су снаге стајаће војске, са око 2.500.000 људи после распада СССР-а, смањене на мање од милион људи (960.000) у 2003. години. Пред сам крај 20. века отпочела је производњу нових средстава ратне технике, не само за извоз него и за властите потребе, и њихово увођење у све видове оружаних снага Руске Федерације. При томе, посебан значај придаје техничкој модернизацији стратегијских ракетно-нуклеарних снага офанзивне и дефанзивне намене и јединица КоВ за брзе војне интервенције.

Руска Федерација систематски повећава свој војни буџет, који је са 6,7 милијарди долара у 1998. години званично повећан на 15,3 милијарде долара у 2003. години. Међутим, стручњаци лондонског института за стратегијске студије, као и у случају Кине, сматрају да су реални војни издаци Руске Федерације много већи, и процењују их на око 65 милијарди долара у истој години, што је други по величини војни буџет у свету.

Индија је други азијски „велики тигар“ који се буди из вишевековног сна. Она је, као и Кина, сврстана у групу земаља „грећег света“ и по степену развијености била је при дну лествице тих земаља (њен БДП у 1988. години био је 317 долара по становнику). Однедавно, међутим, Индија побуђује видан интерес у свету управо због свог убрзаног привредног и демографског развоја. Са око милијарду и сто тридесет милиона становника, Индија је друга демографска сила света. Њен изузетно динамичан демографски развој (у последњих 15 година број становника повећан је за 330 милиона људи) резултат је високог natalитета. Међутим, Индија не покушава да природни прираштај становништва контролише или ограничава неким посебним законским и сличним мерама, тако да се тај раст убрзано и даље повећава, што доводи до све веће пренасељености државне територије (са 350 становника на квадратном километру Индија већ спада у ред густо насељених земаља), а то може да буде праћено социјалним, економским и другим проблемима. С друге стране, све веће повећавање огромног научног и производног потенцијала, уз примену савремених технологија, отвара јој широке могућности за производњу и пласман великих количина робе на светско тржиште.

Мада су оружане снаге Индије (1.325.000 људи) трећа по бројности армија у свету, војна моћ на садашњем степену развоја не чини је значајном војном силом. Индија, међутим, улаже велике напоре у јачање својих оружаних снага. Стога систематски повећава свој војни буџет, који се приближава суми од око 20 милијарди долара годишње. Индија је постала нуклеарна војна сила и интензивно ради на даљем развоју и јачању свог ракетно-нуклеарног потенцијала. Такође, настоји да са својим ратним бродовима изађе изван властитих територијалних вода и да доминира водама Индијског океана. Индија развија интензивну војну и војноекономску сарадњу са Русијом и већим бројем других земаља, и упоредо с тим развија властиту војну индустрију, у чему остварује запажене резултате.

Када је реч о глобалној равнотежи снага незаобилазан је и *Јапан*. Иако нема све параметре (географски простор, број становника или нуклеарни војни потенцијал, на пример) који би га чинили великом светском силом, Јапан има нешто што неке наведене земље немају – велику економску моћ и техничко-технолошки потенцијал.

Према географском простору (377.708 km²), Јапан спада међу земље средње величине (приближно је једнак Немачкој, знатно је мањи од Француске и више него пет пута мањи је од Индонезије). Свега 15 одсто јапанске територије чини обрадиво земљиште, а Јапан оскудева и у природним ресурсима.

Војна моћ Јапана је на нивоу моћи оружаних снага неких европских земаља средње величине. Његове оружане снаге се и даље називају „само одбрамбеним снагама“, мада чине савремено организовану и опремљену армију, која деценијама задржава стандардну величину – око 250.000 људи. Међутим, за потребе њиховог квалитативног јачања и техничке модернизације Јапан троши око 43 милијарде долара годишње, што је четврти по величини војни буџет у свету (после војног буџета САД и процењених војних издатака Русије и Кине). Тако, на основу економске моћи и техничко-технолошког потенцијала, Јапан за релативно кратко време може квантитативно и квалитативно да повећа војну моћ и борбену способност својих оружаних снага.

Између западне и источне хемисфере (Северне Америке и Источне Азије), као глобалних центара моћи, налази се „стари континент“, који се трансформише, од великог броја појединачних националних држава, у јединствену друштвену заједницу, названу *Европска унија* (ЕУ). На садашњем степену организовања и развоја, ЕУ превазишла је Сједињене државе по броју становника (490 према 290 милиона људи) и са око 11.000 милијарди долара БДП годишње на нивоу је економске моћи Сједињених Држава. Европска унија располаже знатно већим оружаним снагама него САД (око два милиона према 1.427.000 људи), али за њихово одржавање и борбено оспособљавање троши упола мање новчаних средстава (220 према 405 милијарди до-

лара у 2003.) објективно, по економској моћи, ЕУ дели прво место са Сједињеним Америчким Државама. Међутим, ЕУ има услове да буде водећа или једна од водећих политичких светских сила, али у досадашњим условима не може да буде и водећа војна сила. Оружане снаге већине њених чланица укључене су у исту војнополитичку организацију (НАТО), у којој водећу улогу има једна неевропска земља. Европске земље чланице НАТО-а, уједно и чланице ЕУ, годинама настоје да се војно организују изван тог савеза, али у томе само делимично успевају. Војна моћ ЕУ и борбена способност њених оружаних снага, према томе, умногоме зависе од постојећег и будућег организационог устројства и (не)утемељеног система командовања и одлучивања о употреби оружаних снага.

Остала запажања

У публикацији *Равнотежа војних снага* лондонског института за стратегијске студије није приказано само стање оружаних снага и њихова материјална основа у одређеном, најчешће трогодишњем периоду већ и могућност сагледавања кретања тих појава у протеклом и утврђивања могуће тенденције кретања у наредном периоду. Из садржаја ранијих издања, наиме, могу се видети промене настале у демографском и економском развоју, јачини, организацији и техничкој опремљености оружаних снага по земљама и регионима, међународном промету наоружања и војне опреме, и друго.

У публикацијама из седамдесетих година 20. века, на пример, забележен је изузетно динамичан развој тзв. малих азијских тигрова, који су потврдили да неразвијене земље не морају увек да остану неразвијене.

Наглашено динамичан демографски и економски развој великих азијских земаља могао би да се схвати као еволутивни процес. Међутим, у спрези са новим технологијама и њиховом применом, он садржи и револуционарна обележја. На основу података у издањима лондонског института може се запазити да се од краја прошлог века центар светске економске моћи постепено преноси са Запада на Исток. Тај процес је отпочет с појавом Јапана и „малих азијских тигрова“ на светском тржишту роба и услуга, а наставио се и убрзао с појавом „великих азијских тигрова“.

Група великих и средњих земаља јужне, југоисточне и источне Азије, са Далеким истоком, чини приближно једну половину светског становништва. За разлику од Европе, где демографски развој стагнира или назадује, у тим подручјима становништво се непрекидно увећава. Управо демографски чинилац, спојен са савременим технологијама, јавља се као огроман научни и радни потенцијал и носилац је развоја и постепеног преноса економске моћи на Исток.

Јапан и неколико других земаља Далеког истока и југоисточне Азије демонстрирали су моћ тог потенцијала. Наиме, производи Јапана, Јужне Кореје, Хонг Конга, Тајвана и Сингапура – са око 200 милиона становника, формално су преплавили тржишта многих земаља и региона савременог света, укључујући и индустријски развијене земље запада. Такође, крајем 20. века на међународном тржишту појавили су се производи са ознаком „израђено у Кини“ (*Made in China*), а следили су их производи из Индије, Вијетнама и Малезије. У тим земљама, наиме, дошло је до развоја савремених технологија, и то у великим размерама. У тај процес се постепено укључује људски потенцијал од око три милијарде људи.

Активирање огромног људског потенцијала Истока и његова већ потврђена способност да креативно користи савремена научна и техничка достигнућа изузетно су велик изазов и намећу следећа питања: 1) да ли ће развијене земље бити способне да се одбране од масовне поплаве производа са Истока, тј. да ли ће развијене земље запада успевати да гашење производње у једном сектору надоместе повећањем производње у другим секторима и/или развојем и производњом нових врста роба и услуга, и 2) да ли ће планета Земља моћи да задовољи све веће потребе становништва за изворима енергије и свега другог што је неопходно за обезбеђење одрживог развоја? На то се надовезује и трећи проблем: – неједнак демографски развој и миграције становништва са истока и југа према северу и западу.

Подаци из издања лондонског института показују да упоредо с јачањем економске моћи јача и војна моћ великих азијских земаља и евроазијске Русије. Међутим, на основу података и из других релевантних извора, може се претпоставити да пре може доћи до глобалне равнотеже између Истока и Запада у економској него у војној моћи. Изузетак може да буде само глобална ракетно-нуклеарна равнотежа између САД и Русије, док ће у осталим категоријама војне моћи и офанзивних способности оружаних снага САД вероватно дуже време задржати изразиту предност. Као потврду за то, треба напоменути да САД за војне потребе троше најмање десет пута више новца него било која друга земља. За истраживање и развој нових војних технологија оне троше више од 60 милијарди долара годишње, а за набавку нових средстава наоружања и опреме – око 80 милијарди, и те ставке у војном буџету плански повећавају. На тај начин обезбеђују готово неприкосновено лидерство у војнотехнолошкој сфери које желе да задрже и у наредном вишедеценијском периоду. Изузетан геостратегијски положај омогућава САД да само мањи део својих оружаних снага усмеравају на одбрану државне територије, а много већи део за подршку своје спољне политике и ангажовање изван властите територије. Такву предност нема ниједна друга земља у свету.

Потенцијалне светске војне силе – Кина, Русија, Индија и ЕУ (?) дуго ће заостајати за војном моћи САД и борбене (офанзивне) способности њихових оружаних снага. Међутим, то не значи да оне неће имати могућности да се војно ангажују изван властите територије (Руска Федерација има такву могућност) и да угрозе свог евентуалног противника у било којем делу света. Тако ће у наредном периоду вероватно доћи до такве равнотеже војних снага у којој ће свака од наведених земаља (а можда и нека друга) моћи да нанесе поражавајуће губитке свакој другој земљи или групи земаља. Таква равнотежа снага може да буде и нека врста средства за одвраћања од великих оружаних сукоба.

Од давнина је познато да се у свету све мења. Међутим, промене никада нису биле тако брзе, крупне и изненадне као у последњих двадесетак година, са индицијом да ће тако бити и у наредном периоду. Савремени свет се, наиме, суочава с бројним неизвесностима везаним за: кретања на међународном тржишту роба, капитала и услуга; обим и смер демографског развоја; последице убрзаног економског и техничко-техниолошког развоја и повећање животног стандарда већег дела становника земаља у развоју; кретања у човековој околини и промене у природним условима и расположивим ресурсима итд. Излаз из тих и других неизвесности и решење за проблеме на које се при томе наилази могу да нађу само наука и здрав разум људи који имају моћ одлучивања и утицаја на токове кретања у савременом свету.